

Makale Bilgisi / Article Info
Geliş / Received: 19.01.2022
Kabul / Accepted: 19.03.2022
Araştırma Makalesi / Research Article



Doi Numarası / Doi Number: [10.55666/folklor.1060100](https://doi.org/10.55666/folklor.1060100)

BİLMECELERDE YILAN

Seda GEDİK*

Öz

İnsanoğlunun muhakeme yeteneğini, düşünme becerisini, sorgulama yeteneğini, yaratıcılığını geliştirmesi ve dilsel gelişimini desteklemesi bakımından oldukça önemli rol oynayan bilmecelerde ait oldukları toplumların kültürel özelliklerine rastlanılmaktadır. Sözlü kültür unsurlarının başında gelen ve eğlendirmenin yanı sıra ait olduğu toplumun hayata bakış açısını, varlıklara yüklediği anlamları vb. içeren bilmeceler bu özellikleri sayesinde kültürel aktarımın sağlanmasında önemli rol oynamaktadır. Bu yönüyle bilmecelerde kullanılan metaforların incelenmesi ait oldukları toplumların değer yargılarına, gelenek göreneklerine, düşünce yapılarına vb. ulaşılmasını sağlamaktadır. Tarih boyunca insanoğlunun hayatında çeşitli şekillerde yer alan ve birçok anlam yüklenen yılan metaforu da bilmecelerde yer alan varlıkların başında gelmektedir. Bilmecelerde yılan bazen sahip olduğu fiziksel özellikleriyle bazen de yaşadığı yerler, zararlı oluşu, ona yüklenen sinsilik, ölümsüzlük vb. özellikleriyle yer almaktadır. Bazı bilmecelerde çeşitli özellikleri verilerek yılan buldurulmak istenirken bazı bilmecelerde ise yilandan yola çıkılarak başka bir varlık sorulmaktadır. Yılanın bilmecelerde oldukça fazla yer alması yılanın insanoğlunun düşünce yapısında etkili olduğunun göstergesidir. Bilmeceler oluşturulurken özellikle herkesin düşünce yapısında aynı özellikleriyle yer alan varlıklara yer verilmektedir. Hem yaratılış efsanelerinde hem diğer anlatı türlerinde zararlı olması, lanetlenmiş bir varlık olarak nitelendirilmesi, ölümsüzlüğün sırrına ermiş olması vb. özellikleriyle anlatılan yılanın bilmecelerde yer alması onun insanoğlunun düşünce dünyasında ve hayatında aktif rol oynadığını göstermektedir. Evrensel bir metafor olan ve farklı toplumların inanç dünyasında, gelenek göreneklerinde, anlatı türlerinde vb. rol oynayan yılanın bilmecelerde oldukça fazla yer alması toplumun yılanı bakış açısını yansıtmaya bakımdan da oldukça önemlidir. Yılanla ilgili bilmeceler incelendiğinde genellikle cevabı yılan olan bilmecelerin sayı bakımından fazla olduğu görülmektedir. Bunda lanetli ve zararlı bir varlık olarak nitelendirilen yılanın adının anılmak istenmemesi ve bu şekilde onun vereceği zararlardan kaçınma isteği rol oynamaktadır. Bilmecelerin soru kısmında ise daha çok yılanın fiziksel özelliklerinden, yaşadığı yerlerden ve ona yüklenen çeşitli özelliklerden yola çıkılarak benzetme sanatı yapılmıştır. Bu çalışmanın amacı; tarihin başlangıcından itibaren insanoğlunun hayatında önemli rol oynayan yılanın sözlü kültür unsurlarından olan bilmecelerde hangi özellikleriyle ve nasıl yer aldığına örneklerle incelenmesidir.

Anahtar Kelimeler: Bilmeceler, yılan, sözlü kültür, dilsel gelişim, kültürel aktarım.

SNAKE IN RIDDLES

Abstract

The cultural characteristics of the societies they belong to are encountered in the riddles, which play a very important role in improving the reasoning ability, thinking skill, questioning ability, creativity and linguistic development of human beings. In addition to entertaining, which is one of the primary elements of oral culture, the society's perspective on life, the meanings it ascribes to assets, etc. Thanks to these features, riddles containing riddles play an important role in providing cultural transfer. In this respect, the examination of the metaphors used in riddles depends on the value judgments, traditions, thought structures, etc. of the societies they belong to. provides access. The metaphor of the snake, which has taken place in the life of human beings in various ways throughout history and has been given many meanings, is one of the beings in the riddles. Snake in riddles; sometimes with the physical features it has, sometimes the places where it lives, its harmfulness, the insidiousness attributed to it, immortality, etc. with its features. In some riddles, it is desired to find a snake by giving various features, while in some riddles, another being

* Dr., İzmir /Türkiye, gedik_seda@hotmail.com ORCID: 0000-0003-1251-8694

is asked based on the snake. The fact that the snake takes place in riddles is an indication that the snake is effective in the mentality of human beings. While creating riddles, entities with the same characteristics in everyone's mentality are included. In both creation myths and other narrative genres, it is harmful, characterized as a cursed being, having attained the secret of immortality, etc. The fact that the snake described with its characteristics takes place in the riddles shows that it plays an active role in the world of thought and life of human beings. It is a universal metaphor and is used in the world of belief of different societies, traditions, narrative types, etc. The fact that the snake playing a role in the riddles is quite important in terms of reflecting the society's point of view towards the snake is also very important. When the riddles about the snake are examined, it is seen that the riddles whose answer is snake are more in number. In this, the desire to avoid the name of the snake, which is described as a cursed and harmful creature, and thus to avoid the damage it will cause, plays a role. In the question part of the riddles, the art of analogy was made based on the physical characteristics of the snake, the places it lives and the various features attributed to it. The aim of this study; The aim of this study is to examine with examples how and with which features the snake, which has played an important role in the life of mankind since the beginning of history, takes place in riddles, which is one of the elements of oral culture.

Keywords: Riddle, snake, oral culture, linguistic development, cultural transfer.

Giriş

Eğlendirirken öğreten, özellikle çocuklar başta olmak üzere, dilsel gelişimin sağlanmasında önemli rol oynayan ve Boratav tarafından

“Bize bugün bir oyun bir eğlence aracı gibi gelen bilmecenin eski çağlarda çok daha ciddi görevleri ve toplumun yaşamında özel bir önemi vardı. Bu niteliklerin izlerini onlar bugünkü aşamalarında da metinlerde olsun, söyleşme geleneğinde olsun saklamışlardır.”(1992: 113)

şeklinde tanımlanan bilmeceler, diğer sözlü kültür ürünleri gibi ait oldukları toplumların kültürel unsurlarından izler taşır. Bilmeceler, incelendiğinde ait oldukları toplumların hayata bakış açıları, gelenek görenekleri, düşünce yapıları vb. unsurlara rastlanılmaktadır.

“Bilmeceler, tabiat unsurları ile bu unsurlara bağlı hâdiseleri; insan, hayvan ve bitki gibi canlıları; eşyayı; akıl, zekâ veya güzellik nev'inden mücerred kavramlarla dinî konu ve motifleri vb. kapalı bir şekilde, yakın-uzak münasebetler ve çağrışımlarla, düşünce, muhkeme ve dikkatimize aksettirerek bulmayı hedef tutan kalıplaşmış sözlerdir” (Elçin, 1993: 607).

Bu nedenle bilmeceleri sadece söz oyunu olarak ele alıp değerlendirmek doğru bir yaklaşım olmaz. Bilmeceler incelendiğinde ait oldukları toplumlar hakkında birçok bilgiye sahip olmak mümkündür.

“Bilmeceler, soru-cevap şeklinde insanların karşılıklı iletişimine ve dolayısıyla bir yandan tarihin en eski devirlerinden beri onların sosyalleşmelerine hizmet ederken öte yandan da üyesi bulunduğu kültürün sözlü olarak nesilden nesile aktarılmasına hizmet eder.” (Bekki, 2013: 337).

Bilmecelerin kültürel aktarımda rol oynaması, bilmecelerde yer verilen metaforları da önemli kılmaktadır. İnsanlar bilmeceleri oluştururken metaforları bilinçli bir şekilde seçerek aslında bu metaforlar sayesinde hayata bakış açılarını ve kültürel özelliklerini yansıtmının yanı sıra sonraki kuşaklara da yine bilmeceler aracılığıyla bunları ulaştırma fırsatı yakalamış olmaktadır.

Bu açıdan kültürel aktarımda önemli rol oynayan bilmeceleri ait oldukları milletlerin kültürlerinden bağımsız düşünmek ve o şekilde ele almak mümkün değildir. Toplumun düşünce yapısını, ortak beğeni ve kültürünün yansımalarını (Artun, 2004: 191) içinde barındıran bilmeceler incelendiğinde toplumlar için farklı anlamlar taşıyan varlıklara ve bu varlıklara yüklenen anlamlara ulaşılabilmektedir.

“Bilmece, her tür nesne, kavram ve konu ile ilgili bir soruyu, geleneğin gereği olan zaman ve mekânlarda, çeşitli fonksiyonlar üstlenerek; sorulan nesne, kavram ve konuya ilişkin özellikleri az çok bünyesinde barındırıp, manzum veya mensur bir yapı içerisine yerleşerek; muhatabın muhakeme ve dikkatini harekete geçirmek suretiyle karşılığını buldurmayı hedefleyerek soran; cevabı ise “çoğu kez” tek kelime ve ait olduğu toplumun beklentilerine uygun, o toplumda önceden tartışılmadan kabul edilmiş; “pek çoğu” şiirsel bir ifadeye sahip ve “çoğu” kalıplaşmış ifadelerden oluşan, soru cümlesi olmadığı halde, geleneği bilenler tarafından öyle olduğu anlaşılan geleneksel sorulardır.”(Türkyılmaz, 2009: 42).

Bu nedenle bilmeceleri salt eğlence amacı taşıyan sözel unsurlar olarak ele alıp değerlendirmek doğru bir yaklaşım değildir. Bilmeceler temelde *“halkın günlük yaşamdan çıkardığı deneyimlerin, gözlemlerin, yaşantıların doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır”* (Göçer, 2010: 354). Tarih boyunca insanoğlunun hayatında önemli rol oynayan ve inançlarında, sanatında, kültüründe etkili olan yılan metaforunun da bilmecelerde yer alması kaçınılmazdır.

“Bilmeceler, onları üreten insanların gündelik yaşamlarından, çevrelerindeki nesnelere, yediklerinden, içtiklerinden, içlerinde yaşadıkları tabiat şartlarından, uğraşlarından. İnanışlarından hareketle şekillenir. Kısaca, bilmecelerde, onları üreten insanların kendi dünyalarından bir şeyler bulabiliriz.” (Önal, 1997: 83).

Önemli kültür hazinelerinden biri olan bilmeceler *“...köklü bir kültürün, dini motiflerin, toplumsal yaşayış biçimlerinin, toplumsal olayların yoğunlaşması...”*(Balta, 2013: 893) ile oluştuğu için bilmeceleri inceleyerek ait oldukları toplumları analiz etme imkânı bulmuş oluruz. Ayrıca başlangıçta *“bilgide, zekâda, muhakemede, hafızada, dikkatte, sürati intikalde üstünlük yarışması olarak ortaya...”* (Elçin, 1970: III) çıkan bilmeceler; dilsel gelişim, pratik düşünme becerisi, bilişsel gelişim, mecazi söylem, soyut düşünme ve yaratıcı düşünme becerisini geliştirerek sesin yapısını ve dilin fonetik özelliklerinin öğretilmesinde de

yardımcı olur. “Bağımsız bir tür olmalarının yanında masallarda, destanlarda, âşık atışmalarında ve halk edebiyatının diğer pek çok türünün içinde” (Karadavut 2006: 481) yer alan bilmeceler incelendiğinde ya soru kısmında ya da cevaplarında kültürel unsurlara yer verildiği görülmektedir.

“İnsanın inanışında ve olayları anlamlandırışında etken bir varlık olan yılan, onun kendini veya olayları anlatmasında da önemli rol oynamıştır. Bu nedenle de halkın ortak bilincini yansıtan; mitolojiler, destanlar, efsaneler, halk hikâyeleri, masallar, şiiirler, atasözleri, deyimler, ninniler, bilmeceler, tekerlemeler... gibi türlerde yılan metaforuna yer verilmiştir.” (Gedik, 2021: 14).

Bilmeceler incelendiğinde yılan metaforuyla ilgili birçok bilmecenin olduğu görülmektedir. Benzetmeler üzerine kurulan bilmecelerde yılan oldukça sık kullanılan benzetme unsurudur, bu nedenle kimi bilmecelerde soru kısmında kimi bilmecelerde ise cevap kısmında yılan motifi kullanılmıştır.

1. Soru Kısmında Yılan Olan Bilmeceler

Sahip olduğu fiziksel özellikleri nedeniyle yılan, çeşitli varlıkları buldurmak amacıyla oluşturulan bilmecelerin soru kısmında yer alır. Bazı bilmecelerde ise yılan aracılığıyla tariz sanatı yapılmıştır. Genellikle zararlı bir hayvan olarak nitelendirilen yılan, zehrini ağzında taşır ve bu şekilde insanlar başta olmak üzere diğer canlılara zarar verir. Cevabı lamba ve gaz lambası olan bilmecelerde ise yılanın ağzına olumlu bir anlam yüklenerek yılanın dili, güle ve mercana benzetilmektedir:

Göl, gölün içinde yılan

Yılanın ağzında gül

Hadi bunu bil?

Gaz lambası (Pürlü, 2002: 542; Pürlü, 1986: 258)

Kuyu, kuyunun içinde suyu

Suyunun içinde yılan

Yılanın ağzında mercan?

Gaz lambası, gaz yağı, fitil, ateş (Pürlü, 2002: 556)

Ocak başında kuyu,

Kuyunun içinde suyu,

Suyun içinde yılan,

Yılanın ağzında mercan

Lâmba (Elçin, 1997: 371)

Benim bir havuzum var

Havuzun içinde yılan var

Yılanın ağzında mercan var.

Gaz Lâmbası (Karadağ, 1986: 148)

Ocak başında kuyu,

Kuyunun içinde suyu,

Suyun içinde yılan,

Yılanın ağzında mercan

Lâmba (Elçin vd., 2007: 342)

*Bizim evin içinde bir göl var
Gölün içinde bir yılan var
Yılanın ağzında bir gül var.
Gaz Lâmbası (Artun, 2008: 277)*

*Kuyu
Kuyunun içinde suyu
Suyun içinde yılan
Yılanın ağzında mercan
Lâmba (Elçin, 1992: 361)*

*Benim bir kuyum var
İçi dolu suyum var
Su içinde yılan var
Ağzında alev var
Lâmba (Köktürk, 1978: 8516)*

Cevabı lâmba olan bilmecelerin yanı sıra yılanın dilinin, mercana benzetildiği ve cevabının kuyu, kandil, su, gaz yağı... olduğu bilmece de vardır:

*Ocak başında kuyu,
Kuyunun içinde suyu;
Suyun içinde yılan,
Yılanın ağzında mercan
Kuyu, kandil, su, gaz yağı, fitil, ateş (Elçin, 1997: 370)*

Bazı nesnelere ise fiziki özelliklerinden dolayı yılanla benzetildiği için bu nesnelere buldurmak amacıyla oluşturulan bilmecelerin soru kısmında yılanla yer verilmiştir. Örneğin;

*Ol nedir; yoktur cisminde can
Karnının içi dolu yılan, çıyan
Dili yoktur, yetmiş iki dil bilir
Başını kessen söyler o ayan
Divit (Ekineker, 1996: 191)*

*Gelir yılan, gider yılan
Bir ayakla durur yılan*

Kapı (Ekineker, 1996: 191) bu bilmecelerdendir.

Gaz lambası dışında bazı bilmecelerde yılan motif olarak şu şekilde kullanılmıştır:

Su içinde durmak işi, başında yanar ateşi; ne gömlek giyer ne aba, karnı gayet kaba; parasız hamamda her bar yıkanır, kirini bir killi tellak çıkarır; sözü çoktur, manası yok; isteyenler yanı sıra oturur, ister ise boz yılanla sokulur. (Nargile) (Ekineker, 1996: 194).

O yalan, bu yalan, fili yuttu bir yılan; eşeğe bindi, deveyi kucağına aldı; bu da mı yalan, o da yalan, bu da yalan. (Gönül, sevda, aşk, rüya, yalan) (Ekineker, 1996: 195).

Zararlı hayvanların başında gelen yılan, sevilmeyen ve korkulan hayvanlardandır. Bu nedenle de insanlar güzel saydıkları şeyleri ve besin öğelerini tasvir ederken yılanı kullanmayı tercih etmezler. Bazı bilmecelerde ise bu durumun aksine, cevabı bitkiler olan bilmecelerin soru kısmında yılanın yer verilmiştir:

Uzun amma yılan değil

Yeşil amma çimen değil

Tırnağı var kedi değil

Böğürtlen (Ekineker, 1996: 191)

Bizim evin önünde bir havuz var

Havuzun içinde yılan var

Yılanın ağzında mercan var

Çiğdem (Ekineker, 1996: 191)

Aşağıdaki bilmecede ise yılanın yaşadığı yer ve lahananın yetişme alanı arasında bağlantı kurulmuş ve lahana sorulmuştur:

Garşıdan bahdım ışılar

Işılamaz fişilar

Yılan değil yaprah

Yattığı yer toprah?

Lahana (Pürlü, 2002: 547)

Elazığ yöresine ait aşağıdaki bilmecelerde ise yılanın fiziksel özelliğinden yola çıkılarak lahananın yapraklarının rüzgârda çıkardığı ses anlatılmış ve bilmecenin soru kısmı bu şekilde oluşturulmuştur:

Hış hış hışılar,

Yılan gibi fişilar,

Yattığı yer toprak,

Kendisi yaprak.

Lâhana (Çelebioğlu, 1995: 125)

Işıl ışıl ışıldar,

Gitme yanına fişıldar!

Yılan değil yapraktır,

Yattığı yer topraktır.

Lâhana (Çelebioğlu, 1995: 125)

Bazı bilmecelerde ise yılanın fiziksel özelliği fasulye bitkisine benzetilmiştir. Sürüngen bir hayvan olan yılan, çıkmak istediği yerlere vücudunu dolayarak çıkar, fasulye de dikilen sırlıklara dolanarak yetiştirilir. Bu benzerlikten yola çıkılarak oluşturulan bilmeceler şunlardır:

Alacak yılan,

Ağaca dolan,

Vallah da yılan,

Billâh da yalan

Fasulye (Elçin, 1997: 326)

Alaca yılan

Çalıyı dolan

Vallahi yalan

Billahi yalan

Fasulye (Yardımcı, 2002: 97)

Tarımda kullanılan aletlerin sorulduğu bilmecelerde de yilandan yararlanılmıştır. Bunda yılanların genellikle dağ, ova, orman, tarla... gibi yerlerde yaşayan canlılar olması ve insanların çoğunlukla tarlaya çalışmaya gittiklerinde yılanla karşılaşmaları etkili olmuştur:

Alaca yılan, selviye dolan;

Vallahi yalan, billahi yalan:

Merkep kolanı (Elçin, 1997: 284)

Geriden bahdım ışılar

Yanına vardım hışılar

Yılan deal yaprâmiş

Yatdi yer toprâmiş

Saban Demiri (Pürlü, 1986: 257)

Yılan metaforundan sadece cansız varlıkları buldurmaya yönelik bilmecelerde değil diğer hayvanları buldurmaya yönelik bilmecelerde de yararlanılmıştır. Elazığ yöresine ait aşağıdaki bilmeceler buna örnektir:

Tabba nedir tapaş nedir?

Gül bahçede gümüş nedir?

Yılan yağı keçi kılı,

Katar katar giden nedir?

Turna (Çelebioğlu, 1995: 144)

Kıvrılarak sürünür,

Yılan değil.

Düz duvara tırmanır,

Cambaz değil,

Pul takınmış süslüdür,

Gelin değil.

Kertenkele (Çelebioğlu, 1995: 167)

Ayrıca anlatılarda yılan, hazinelerin bekçisi ve koruyucusudur. Bu yaklaşım bilmecelerde de etkisini göstermiştir. Bitlis yöresine ait aşağıdaki bilmecede kaşlar yılanla benzetilmiş ve bilmecenin soru kısmı bu şekilde oluşturulmuştur:

Bir kaya üstünde,

İki yılan yatar.

Kaş (Çelebioğlu, 1995: 185)

Bazı bilmecelerde ise buldurulmak istenilen nesnelerin fiziksel özelliği ile yılanın fiziksel özelliği arasında benzetme yapılmış ve bu şekilde bilmece oluşturulmuştur:

Alaca yılan,

Bahçeyi dolan.

(Uçkur – Elâzığ) (Çelebioğlu, 1995: 221)

Alaca yılan,

Selviye dolan.

(Kuşak – Mardin) (Çelebioğlu, 1995: 221)

Bel üstünde kara yılan.

(Kemer – Erzincan) (Çelebioğlu, 1995: 221)

Yılan,

Dört köşeyi dolan.

(Kemer – Elâzığ) (Çelebioğlu, 1995: 221)

Karşıda bir göl

İçinde bir yılan

Göl yılanı yer

Yılan gölü yer

Göz (Kurnaz, 1997: 44)

Kuyu kurudu

Yılan öldü

Mercan söndü

Göz (Kurnaz, 1997: 45)

Alaca yılan, bahçeyi dolan.

Önlük bağı (Kılıçarslan, 2015:138)

2. Cevabı Yılan Olan Bilmeceler

Yılan çeşitli özellikleriyle bilmecelerde, bilmecelerin soru kısmında benzetme yapılmak amacıyla kullanılması dışında bilmecenin cevabı olarak da yer almaktadır. Cevabı yılan olan bilmecelerin soru kısmı oluşturulurken genellikle yılanın yer altında yaşaması, uzun ve esnek bir yapıya sahip olması, sürünmesi... gibi fiziksel özelliklerine vurgu yapılmaktadır. Bu bilmece genellikle ülkemizde tek bir şekilde yaygındır.

Yer altında yağlı kayış: Yılan (Elçin, 1997: 286; Güleç, 2014: 28; Elçin, 1997: 294; Elçin, 1997:320;

Elçin, 1997: 404; Karadağ, 1986: 146; Artun, 2008: 271; Elçin, 1992: 360)

Yazıda yaylı kayış yatar = Kırdı yağlı kayış yatar(Aslan, 2011: 344)

Uzun oh,

Kölgesi yoh.

Yılan (Karadağ, 1986: 145)

Buradan baktım ışılar

Yanına vardım fişilar.

Yılan (Pürlü, 2002: 551)

Ev ütünde yağlı çörek.

Yılan (Artun, 2008: 271)

“Yer altında yağlı kayış” şeklindeki bilmece bazı bölgelerde biraz farklı şekilde kullanılmaktadır.

Örneğin Bayburt'ta:

Çalı dibinde yağlı kayış.

Yılan (Çelebioğlu, 1995: 166)

Malatya'da ise;

Yer üstünde uzun kendir.

Yılan (Koçer, 1977: 7950) şeklinde kullanılmaktadır.

Değirmende gök kamış,

Allah buna bakmamış,

Boynuz, kulak takmamış!

Yılan (Gölpazarı) (Çelebioğlu, 1995: 166)

Alaca mezar,

Uzanır gezer.

Yılan (Perşembe) (Yöndemli, 2006: 194)

Atım atım eker atım,

Kayalardan kayar atım,

Yük veririm götürmez,

Satsam beş para etmez.

Yılan (Kırşehir) (Yöndemli, 2006: 194)

Gelişi arslan gibi,

Duruşu sultan gibi,

Yayılır hasır gibi,

Sürünür esir gibi.

Yılan (Yozgat) (Yöndemli, 2006: 194)

*Soğuktan kaçınır,
Yeraltında saklanır.
Yılan (Mardin) (Yöndemli, 2006: 194)*

*İp ince kan kırmızı
Kale kapısına sağlamaz
Fındık kabuğuna girmez
Yılan (Yozgat) (Köktürk, 1979: 8551)*

*Ev arkasında yağlı kayış
Yer altında yağlı çörek
Yılan (Önal, 1997: 98)
Yeraltında (kayada / yerde / yolda) yağlı kayış
Yılan (Başgöz-Tietze 1999: 648)*

*Boz atıma binemedim
Boz kamçımı tutamadım
Yılan (Ergun 1994: 212-231)*

*Atamın altın kemendinden atlayıp geçemedim
Güzel kamçımı tutamadım
Kır atıma binemedim
Yılan (Ergun 1994: 212-231)*

Halk arasında “Danaayağı, Buzağı otu, Eşekkulağı, Yılanfidanı, Yılanekmeği, Filkulağı...” gibi isimlerle adlandırılan ve zehirli bir bitki olan yılanıyastığını buldurmak amacıyla oluşturulan bilmece de yılanla ilgili bilmeceler arasında yer almaktadır:

*Yoldan gider yolcu değil
Ağaca çıkar insan değil
Semeri var eşek değil
Yazı yazar kâtip değil?
Yılanıyastığı (Pürlü, 2002: 551)*

Sonuç

Yaratılışı itibariyle anlamak ve anlaşılacak ihtiyacı içerisinde olan insanoğlu duygu ve düşüncelerini anlatmak amacıyla sözlü kültür unsurlarına başvurmuştur. Bu nedenle sözlü kültür unsurları incelendiğinde insanoğlunun duygu ve düşüncelerini şekillendiren, onun hayata bakış açısını, gelenek göreneklerini vb. etkileyen varlıkları görmek mümkündür. Sözlü kültür unsurlarının başında gelen bilmecelerde yer verilen

varlıklar da bu açıdan oldukça önemlidir. Tarih boyunca doğa ve doğa unsurlarıyla iç içe yaşayan insanoğlunun bilmecelerde yılan metaforuna yer vermesi de onun duygu ve düşüncelerini anlatması bakımından önem arz etmektedir. Yılan, insanoğlu için salt zehirli bir yabancı hayvan olmanın ötesinde yaratılış efsanelerinde insanın lanetlenmesinde rol oynayarak onun kaderini değiştiren, ölümsüzlüğün sırrına erişen, yer altı ve yer üstünün sırlarına hâkim olan vb. bir varlıktır. Bu nedenle yılanın bilmecelerde yer alması önemlidir. Bilmecelerde yılanın özellikle cevap kısmında olması insanoğlunun onun adını telaffuz etmekten çekinmesi amacıyla yaptığı bilinçli bir yaklaşımdır. Cevabı yılan olan bilmecelerin soru kısmında benzerliklerinden ve özelliklerinden yola çıkılarak yılan anlatılmıştır. Soru kısmında ise yılan adına çok fazla yer verilmemekle birlikte daha çok yılanın fiziksel özelliklerine vurgu yapılmıştır. Sonuç olarak yılan, diğer anlatı türlerinde olduğu gibi bilmecelerde de sadece fiziksel özellikleriyle ele alınan bir varlık değil, ona atfedilen çeşitli anlamlarıyla birlikte yer alan bir metafordur.

Kaynaklar

- ARTUN, E. (2008). *Halk Kültürü Araştırmaları*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- ARTUN, E. (2004). *Türk Halk Edebiyatına Giriş*. İstanbul: Kitabevi.
- ASLAN, E.(2011). *Türk Halk Edebiyatı*. Ankara: Maya Akademi Yayınları.
- BALTA, E. E. (2013). “Bilmecelerin Dil-Düşünme Bağlamında Eğitimdeki Yeri Ve Önemi”. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/1 Winter, 891-899. ANKARA-TURKEY*
- BAŞGÖZ, İ. ve ANDREAS T.(1999). *Türk Halkının Bilmeceleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- BEKKİ, S. (2013). “Bilmeceler, Tabu ve Gizli Diller Üzerine”. *Muzaffer Akkuş Armağanı*. (Haz. Akkuş, Mücahit ve Dinçer, Fatih). Konya: Kömen Yayınları. 337-347.
- BORATAV, P.N.(1992). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- ÇELEBİOĞLU, A. ve ÖKSÜZ, Y. Z. (1995). *Türk Bilmeceler Hazinesi*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- EKİNEKER, O. (1996). *Türklerde Hayvan Kültü ve Bilmecelere Yansıması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi.
- ELÇİN, Ş.vd. (Yay. Haz.) (2007). *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı Türk Dünyası Edebiyat Metinleri Antolojisi Cilt: 8*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- ELÇİN, Ş. (1997). *Halk Edebiyatı Araştırmaları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- ELÇİN, Ş. (1993). *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- ELÇİN, Ş. (1992). *Bilmece*. Türk Dünyası El Kitabı. III. Cilt. Seri: I. Sayı: A-23. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları. 121: 358-368.
- ELÇİN, Ş. (1970). *Türk Bilmeceleri*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- ERGUN, M. (1994). “Altay Türkleri'nin Bilmeceleri”. *Prof. Dr. Saim Sakaoğlu'na 55. Yıl Armağanı*. Kayseri: Bizim Gençlik Yayınları. 212-231.
- GEDİK, S. (2021). *Anadolu Sahası Masal ve Efsanelerinde Yılan-Şahmaran*. İstanbul: Kuzgun Yayıncılık.
- GÖÇER, A. (2010). “Türkçe Öğretiminde Çok Uyarınlı Bir Öğrenme Ortamı Oluşturmak İçin Seçkin Edebi Ürünlerden Yararlanma”. *Türklük Bilimi Araştırmaları*. Türkçe Öğretimi Özel Sayısı. S:27. 341-369.
- GÜLEÇ, H. (2014). *Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Kriter Yayınevi.
- KARADAVUT, Z. (2006). “Kırgız Bilmeceleri”. *Prof. Dr. Saim Sakaoğlu'na Armağan*, (Haz.: Ali Berat Alptekin), Konya: Kömen-SOTA Yayınları, 481-514.
- KARADAĞ, H. (1986). *Elazığ'dan Derlenen Bilmeceler. Türk Folklorundan Derlemeler*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları. 72: 141-152.
- KILIÇARSLAN, R. (2015). *Çocuk Edebiyatında Bilmecenin Yeri ve Bir Bilmece Derleme Çalışması*. International Journal of Language Academy. 129-140.
- KOÇER, T. (1977). “Malatya Bilmeceleri”. *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*. Cilt: 17 Yıl:28 Sayı: 333. 7950.
- KÖKTÜRK, M. (1978). “Yozgat Bilmeceleri-1”. *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi*. Cilt: 18 Yıl:30 Sayı: 353. 8513-8516.

- KÖKTÜRK, M. (1979). “*Yozgat Bilmeceleri- 2*”. Türk Folklor Araştırmaları Dergisi. Cilt: 18 Yıl:30 Sayı: 352. 8550-8553.
- KURNAZ, C. (1997). *Türküden Gazele/Halk ve Divan Şiirinin Müştarekleri Üzerine Bir Deneme*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- ÖNAL, M. N. (1997). “Dobruca Türklerinin Bilmeceleri”. *Folklor – Edebiyat Dergisi*. Sayı: 10. 83-107
- PÜRLÜ, K. (2002). *Sivas'ta İlbeyli Türkmenleri*. Sivas: Sivas Belediyesi Kültür Yayınları.
- PÜRLÜ, K. (1986). *Sivas Karalar Köyü Tekerlemeleri Bilmeceleri, Manileri ve Duaları*. Türk Folklorundan Derlemeler. Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları. 72: 247-278.
- TÜRKYILMAZ, D. (2009). “Ortak Sır Kalıplarımız: Türk Dünyası Bilmeceleri Üzerine”. *Millî Folklor*. S:21 C:81. 40-53.
- YARDIMCI, M. (2002). *Başlangıcından Günümüze Türk Halk Şiiri*. Ankara: Ürün Yayınları.
- YÖNDEMLİ, F. (2006). *Hayat Ağacı-Ejder-Yılan*. İstanbul: NKM (Nüve Kültür Merkezi) Yayınları: 33.